

BRINKENS MUSEUM Juni 2022 Månadsbild

Trevlig sommar!

Brinkens museum är öppet 28 juni–6 augusti 2022, tisdag–lördag kl 13–18.

Välkommen - Tervetuloa - Welcome! Malax museiförening

"Moster Tildas"
sockerskål i pressglas
har ett mönster av vinrankor
med en vindruvsklase i mitten på vardera
sidan. Märkt på undersidan med Riihimäki.

PRESSGLAS
fr.v.: sockerskål,
anonym glasassiett,
Oiva Toikkas "Pion"
och dricksglas med
Finlands vapen.

Foton: Martha Bonn

Maj 2022 Månadsbild BRINKENS MUSEUM

Sockerskålen

"Moster Tildas" sockerskål är ett barndomsminne, som följt mig genom livet. Nu pryder den mitt köksbord med sitt dekorativa mönster i pressat glas, och minner mig om barndomens kaffedrickande hos "Moster Tilda".

Mest varje dag var jag in till henne, långt innan jag började skolan. Ibland hade jag hämtat Vasabladet, ibland hjälpte jag henne med olika ärenden, och för det mesta satt vi bara och småpratade. Hon bjöd alltid på kaffe. Bitsocker skulle det vara, ur den vackra sockerskålen, och mycket grädde.

Historien bakom "Moster Tildas" sockerskål vet jag inget om. Hur gammal den är? Om hon köpt den själv? Eller fått den i present? På undersidan är den märkt Riihimäki, alltså högst sannolikt tillverkad vid **Riihimäki glasbruk** (1910–1990). Detta tyder på att "Moster Tilda", född 1887, fick eller köpte skålen i vuxen ålder.

Glas har tillverkats sedan urminnes tider, en lyx för de besuttna i samhället. **Pressglaset** däremot har en betydligt kortare historia. Metoden utvecklades i Amerika i början av 1800-talet. Med hjälp av metallformar och glaspress kunde man börja producera identiskt lika föremål i långa serier. År 1830 var glaspressen i princip klar, och tillverkningen av billiga dricksglas, assietter, sockerskålar, saltkar, vaser med mera gick på högvarv. Allt eftersom kunde produkter i pressat glas bli var mans egendom.

Redan under svenska tiden fanns det flera glasbruk i Finland. De tillverkade framför allt fönsterglas och buteljer. **Notsjö** grundades 1793, **Iittala** 1881 av smålänningen **Petrus Magnus Abrahamsson**, och **Karhula** 1889. Glasblåsarna kom vanligtvis från Sverige.

På 1930-talet började glasbruken knyta till sig formgivare, bland andra **Aino Aalto** som ville tillverka vardags-

varor för gemene man. Vem minns inte hennes serie "Bölgeblick" med dricksglas, fat och vaser med ringar runtom. "Moster Tilda" hade glasen, vi hade dem, liksom många andra i min barndoms Malax.

"Moster Tilda" hade också i sin ägo ett annat i mitt tycke fascinerande föremål.

Det var en stor, skimrande, grön "sten" i glas. Den stod på hennes chiffonjé och jag beundrade den ofta. Hon berättade att den kom från ett gammalt **glasbruk i Pörtom**.

Foto: Alf Bonn

Nu vet jag att det var **Berga**, det sista glasbruket som grundades under svenska tiden i Finland, år 1797. **Olof Sjöberg**, född i Grythyttan 1757, fann det han sökte i Pörtom, en lämplig skogrik plats, relativt nära havet i Petalax. Sanden var det sämre med, och kvaliteten på till exempel fönsterglas var inte alltid den bästa. Flera av de första glasblåsarna kom från det välkända **Kungsholms glasbruk** i Stockholm.

När **Berga glasbruk** lades ner 1883, flyttades ett av bostadshusen för arbetare till Åminne, troligen runt sekelskiftet 1900. I folkmun blev det "Kampi", och är numera rivet. De sista som bodde där var karelska flyktingar.

För att återgå till "Moster Tildas" sockerskål får jag tills vidare påstå att den är unik, trots att det strider mot pressglasets historia – att pressglas är något som är anonymt och masstillverkat.

Martha Bonn

Källor:

Launonen, Ulla: *Berga-Glasbruk*, AB Fram Vasa, 1975

Lersjö, Gunnar: *Pressat glas*, Ica Bokförlag, Forma Books AB, 2010

Lersjö, Gunnar: *Gammalt glas*, Ica Bokförlag, Forma Publishing Group AB, Västerås 2005

Wikipedia

"Moster Tilda" – Tilda Ahlskog, född Bonn

April 2022 Månadsbild BRINKENS MUSEUM

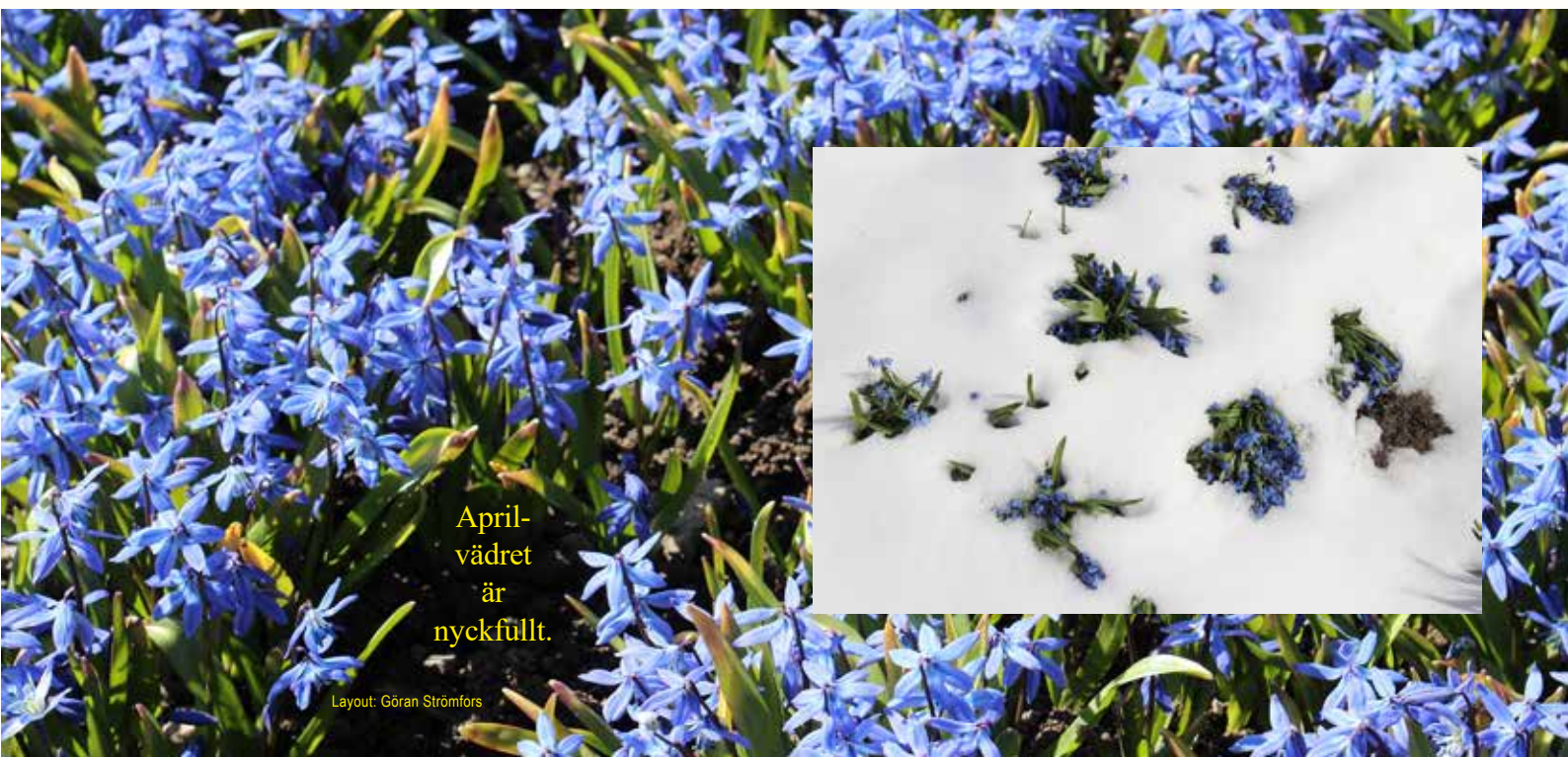
Växthuset

Bakom den somriga blomsterprakten i systrarna Orres trädgård vid Brinkens museum ligger en del förberedelser. Frökatalogerna studeras noggrant redan i februari och museets växthus startar jag upp i mitten av april. En hel del av sommarblommorna i museiträdgården ska förkultiveras för att alls hinna blomma under sommaren. Lådor med tagetes, lejongap, zinnia, risp och eterneller fyller småningom upp växthuset.

Pelargonierna som är utplacerade i museibyggnaderna under sommaren har jag övervintrat hemma i min källare och de får också växa till sig i växthuset. Det är lika fascinerande att varje vår se hur pyttesmå frön gro och blir exakt det de ska bli till. Efter sådden följer en tid av vattning och omvårdnad och också förstås förhoppningar om att sommaren ska komma med tjänlig väderlek. Jag har ju alltid en idealbild inne i mitt huvud om hur jag vill att trädgården ska se ut i bästa blomningstiden, men det blir ändå inte alltid riktigt så som jag har tänkt mig.

Text och foton: **Margaretha Lindholm**
trädgårdsansvarig

I april börjar också de första vårtecknen synas i trädgården. Scilla, blåsippa, lundviva och nunneört är de första blommorna som slår ut. Aprilvädret är nyckfullt, ena dagen blåser ljumma vårvindar och nästa dag kan marken vara helt snötäckt.

April-
vädret
är
nyckfullt.

Mars 2022 Månadsbild BRINKENS MUSEUM

Långfors kvarn

ÅDDAS KVÄÄNE donerades till Malax museiförening 2007 av kvarnens dåvarande delägare **Vilhelm Ljungkvist, Boris Grönroos, Karl-Gustav Grönros, Birger Udd, Sven Börje Gullback, Stig-Johan Udd och Gunder Udd.**

Kvarnen fanns redan på 1800-talet. Kvarnen ägdes då av bröderna **Emil, Alfred och Viktor Udd** samt **Alfred Ljungkvist**, alla från Paxalgränden. Markägarna ägde forsarna och arrenderade ut forsrättigheterna.

Det har funnits kvarnar längs ån i hundratals år – enligt Helmer Smeds karta 1753–1801 fanns det under 1700-talet flera kvarnar på båda sidor om ån vid *Langfäschi*. Det finns ett fotografi av kvarnen från början av 1900-talet, kvarnen var då gammal och byggdes om 1932. År 1939 byggdes kvarnen om så att den också kunde mala vete.

Verksamheten vid kvarnen upphörde i början av 2000-talet. Orsaken var att andra kvarntyper uppenbarade sig på marknaden och bönderna använde sig i större utsträckning av dessa kvarnar, som kunde drivas med elektricitet eller traktorer.

Ännu till slutet av 1900-talet använde sig bönderna flitigt av Långfors kvarns tjänster. Och inte enbart bönder från Malax malde sin säd vid Långforsen. Man kom vida omkring, från Solf, Tölby, Kvevlax och Pörtom. Ända från Oravais och Närpes kunde man komma för att få sin spannmål mald. Detta kunde **Boris Grönroos** berätta i juni 2021. På frågan om man kunde beställa tid för sin malning svarade han att riktigt långväga kunder ringde och kom överens om tidpunkten för malningen. Annars var huvudregeln att ”först till kvarnen mal först”. Man annonserade om öppethållningstiderna och kunderna fick lov att rätta sig efter dessa.

Orsaken till att kvarnen byggdes vid Långforsen, var tillgången till vattenkraft. Kvarnen drevs i många år enbart med vattenkraft, men på trettioalet fick man också tillgång till elektricitet. När inte vattenkraften räckte till kopplades elektriciteten in. I medlet av 1970-talet slutade man använ-

Kvarnen utgör ett vackert blickfång intill Malaxvägen, nära den gulmålade prästgården. Översikt bilden är tagen den 27 februari 2022. Den undre bilden, från åns södra sida, är fotograferad i oktober 2009 efter renovering och målning.

da sig av vattenkraften. Orsaken var de stora satsningarna på att dika ut skogarna, vilket resulterade i ett snabbare vattenflöde ur skogarna och att vattennivån i Malax å inte längre hölls på en hög nivå någon längre tid. Tillgången till vattenkraft blev för kortvarig trots höstregnen.

Det varierade stort hur länge det tog att mala säden, som kunderna kom med. T.ex. kunde man mala 120–130 kg vete per timme om fuktigheten i spannmålen var gynnsam. Idealisk fuktighet var 14–16% fuktighet för vetet. Att mala korn till grötmjöl kunde ta en halv timme med en femtiokilos säck. Att mala råg och havregryn gick snabbare.

Kvarnen är ännu i brukbart skick. Museiföreningen lät 2009 renovera och måla kvarnens tak och fasader med bidrag från bland annat Museiverket, miljöcentralen och Sparbanksstiftelsen. Sommaren 2010 fortsatte föreningen att röja växtligheten runt kvarnen och Långforsen samt i samarbete med Malax församling även nedanför prästgården och kyrkskvären på ömse sidor om Långfors bro. Resultatet är imponerande – kvarnen är verkligen en prydning för området.

Nina Sten

Foton: Göran Strömfors

Februari 2022 Månadsbild BRINKENS MUSEUM

Storklädet (*Stoklie*)

STORSCHALARNA, *stoklie*, var under 1800-talet och ända fram till 1950-talet bondkvinnornas allmänna ytterplagg. *Stoklie* hängde på en krok innanför ytterdörren, vikt i trekant, och kastades över axlarna när kvinnorna gick ut på ärenden. Det skyddade mot kyla och vind och drogs upp över huvudduken när det blåste. Troligen var rutiga schalar de äldsta, de vävdes i jordnära färger, ofta av naturfärgat garn. Ungefär vid sekelskiftet 1800–1900 blev det modernt med svarta schalar, vävda i rips med bomullsvarp och svart ylleslag med praktfulla mönsterränder i vitt, grått och svart vävda i rosengångsmönster.

I Malax museiförenings textilsamling finns många sådana stora schalar. De vävdes både i hemmen och av yrkesväverskor. Två ca 80 cm breda våder syddes ihop och schalarna avslutades med omsorgsfullt utförda fransar.

I textilsamlingen finns också en unik, mycket vacker schal. Den är dekorerad med schablonmålade blommor, två sidor med blå blommor och två sidor med vita blommor. Den bars vikt i snibb så att antingen två blå bårder eller två vita bårder var utåt. De blå visades när det var begravningar och de vita på bröllop och andra glada tillställningar. Det sägs att sådana schalar sändes till Stockholm för påtryckning i mitten av 1800-talet. Schalen är vävd av hårt hemspunnet ullgarn till både varp och inslag av ull med fårets naturliga svarta färg. Färgen har blivit brunaktig under tidens gång. Den är hopsydd av två våder med mycket jämna, täta stygn. Den torde vara halvstampad för att bli tät och snygg för att dekoreras med blommor.

Alla föremål i museet har en historia att berätta. Vad schalen på bilden varit med om vore det mycket intressant att få höra. En söndagsförmiddag på 1980-talet körde jag förbi en gård i Klockarbacken och såg att det var vindsröjning. Allt lastades på ett traktorflak för att köras bort.

Jag frågade om jag fick ta med några föremål till museet och hittade då den här unika schalen. Den hade legat i en tät träkista, som troligen ingen hade öppnat på kanske åttio till hundra år. Schalen hade därför bevarats i gott skick och hade inga hål efter mal och var inte dammig. Ingen hade sett den tidigare.

I slutet av 1800-talet påtrycktes schalar och huvuddukar av ylle med blommönster i Kristinestad. Museet äger också några sådana men blommorna är inte lika välgjorda.

Siri Hagback

Källor:

Dahl, Hjärdís. *Högsäng och klädbod*. Folklivsstudier XVIII utgivna av Folkkultursarkivet. Helsingfors 1987.

Foton: Margaretha Lindholm (tre färgbilder upptill), Siri Hagback (bilden nere), Svartvita bilden: Ethel Helenelunds samling/MM. Layout: Göran Strömfors.

Otaliga är de amerikatrunkar som gått förbi frihetsgudinnan i New York och som ägts av Malaxbor. Ovan **Emil Linds** trunk som var fullpackad med hans ägodelar när han återvände från Amerika. En kappsäck i handen hade **Erik Majors** vid sin avfärd från Malax.

Januari 2022 Månadsbild BRINKENS MUSEUM

Amerikatrunk

DE FLESTA KÄNNER NÅGON i sin släkt som emigrerat till Amerika. Fotografier, amerikabrev och en och annan bevarad amerikatrunk påminner om emigranternas långa och mödosamma resor och deras liv i Amerika.

Malax museiförening har genom utgivning av flera böcker bevarat minnen av den stora emigrationen från Malax och Österbotten till Amerika och Canada.

Emigranten **Erik Majors** (1908–1973), med kappsäck i handen på bilden ovan, blev antagligen fotograferad redan innan han reste från Malax. Det var vanligt att emigranterna fotograferades före resan, ibland tillsammans med de släktingar och vänner som blev kvar. Man visste ju inte om eller när man skulle ses igen.

Erik emigrerade till Canada i februari 1928 och senare till USA. Han återsåg aldrig Malax.

De flesta emigranter reste antagligen i likhet med Erik med endast en kappsäck i handen. De som återvände till hemorten, efter några arbetsamma år i Amerika, brukade istället ha med sig en fylld amerikatrunk.

Eriks kappsäck ser ny ut på bilden och höll säkert hela resan till Canada. **Gustav Klockars** (1877–1956), som reste till Amerika i april 1905, hade tydligen en sämre kappsäck. Gustaf skrev nämligen i ett brev till hustrun **Stina Lisa** i Yttermalax under tiden han väntade i Liverpool på att fartyget *Baltic* skulle avgå till New York: ”En ny kappsäck har jag just köpt. Den förra blef totalt slut.” Gustaf Klockars resa från Malax, Klockarbacken, till Eureka i Kalifornien räckte från 3 april till den 7 maj 1905, sammanlagt 34 dygn.

Erik Majors var inte den första emigranten i släkten Majors. Hans far **Herman Majors** (1864–1948) reste första gången till Amerika på vårvintern 1888 tillsammans med **Isak Smulter** och **Fredrik Stolpe**. Det var en ovanligt kall vinter det året och isvägen över Kvarken till Sverige var säker att använda. De tre resenärerna köpte en häst i Malax och åkte med häst och släde över Kvarkens isar och ända fram till Trondheim i Norge. Där sålde de hästen och tog båten från Trondheim till Hull i England.

Herman Majors var gift när han reste och lämnade hustrun **Maria Katarina** och de förstfödda barnen **Matilda** och **August** hemma i ”Majuri”. Herman återvände till Malax efter ett par år i Amerika och familjen ökades så småningom med ytterligare 12 barn.

När Hermans yngre bror **Mathias** (Mats) **Majors** (1871–1960) reste till Amerika i juni 1893 följde däremot hans hustru **Albertina** och barnen **Viktor** och **Anna** med på resan. Familjen levde sedan i Gladstone i Michigan hela sitt liv. Mats och Albertina hade också 14 barn. Herman Majors söner **August**, **Johannes** och **Vilhelm** emigrerade alla tre till Canada och Amerika år 1922.

Viktor Jonasson Senn (1855–1939), född på Matlars hemman och gift 1878 till Senn i Yttermalax, har i Vasabladet och i flera bevarade amerikabrev skrivit om sin långa resa till Amerika och vistelsen där. Viktor reste redan 1887 och hans resmål var Chico i Kalifornien, där han fick arbete hos storfarmaren **John Crouch**. Viktors resa räckte 47 dagar med alla uppehåll på resan medräknat.

Chico blev ett första resmål för ett stort antal emigranter från Malax i slutet på 1800-talet. Men Viktor stannade inte så länge i Chico. I ett brev till sin ungdomskamrat **Jakob Senn** skriver Viktor att han fick nog av den förfärliga värmen och de långa dagarna där: ”Dessutom har de der i Chico ingen söndag och ingen Gudstjänst utan der lefver alla som Hedningar och arbetar nästan alla söndagar.”

Efter en tid i tungt skogsarbete fick Viktor Senn arbete som snickare i San Francisco. ”Och här kommer jag troligen att blifva tills jag återvänder till mitt kära fosterland.”

Viktor Senn stannade 10 år i Amerika innan han återvände.

Håkan Genberg

Källor:

Amerika! Emigration 1900. Kvarkens båtmuseum – Malax museiförening. Lokal- och regionhistoriska bidrag 14. 2010.

Klockars, Matthias (Matti). *Kära Stina. Amerikabrev 1905–1908*. Din Gustaf. Malax museiförening. Lokal- och regionhistoriska bidrag 21. Vasa 2017.

Krüger, Inger. *Bilder från det förflytna*. Malax museiförening. Lokal- och regionhistoriska bidrag 10. Vasa 2006.

Layout och trunkbilden i Brinkens museum: Göran Strömfors. Bilden av Erik Majors är från Håkan Genbergs hemarkiv.